

Кривошій О.П.

РОЛЬ ЖІНКИ В УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ В СЕРЕДИНІ ХУІ-ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХУП СТОЛІТТЯ.

В своєрідних умовах родинного, побутового та суспільно-політичного життя, що склалося на українських землях в середині ХУІ-першій половині ХУП ст. ініціатива жінки не обмежувалась домашнім господарством, вихованням дітей та участю в житті суспільства.

Картина культурного розвитку характеризувалась і присутністю дієвого жіночого фактора. Це означає активну присутність жінки в мистецтві та літературі, а також її участь у творенні естетичних цінностей народу. Ідеали добра і поваги до жінки-матері, що були утверджені ще в культурі епохи Київської Русі, сприяли наслідуванню гуманістичної традиції трактування образу жінки і в кінці ХУІ- першій пол.ХУП ст.(1).

Як і в давньоруській культурі, образ жінки в зазначений період був просякнутий ідеєю моральної чистоти та внутрішньої свободи. Про це яскраво свідчить українська пісенна, живописна та літературно-художня творчість.

Уважний аналіз пісенної творчості переконує, що жіночий репертуар помітно перевищує чоловічий. А жінка, за словами М.Костомарова, «в поезії українського народу змальовано такою духовно-прегарною, що й у самому своєму упадку виявляє поетичну свою чисту натуру й соромиться свого приниження».(2).

В українській пісенній творчості відсутні сцени приниження жінки, відсутня грубість чи брутальність по відношенню до неї.

Пісні козацького періоду складені жінками, такими як легендарна Маруся Чурай, навічно вписані в історію українського мистецтва. (3). Авторитет цієї складачки пісень був настільки великий, що її долею опікувався гетьман Богдан Хмельницький.

В піснях козацького періоду, головною темою яких є, героїзація і поетизація славетних українських лицарів, знаходиться доволі місця і для жінки, дівчини матері чи коханої. Їх образи світлі і чисті, присутні в більшості пісень, що розповідають про військові походи і звитягу козаків. Козак сприймає увесь оточуючий світ через материнське благословіння, сльози коханої дружини, вірність коханої дівчини, доброту сестри, оборону матері України і т.д. Українська жінка і дівчина виступають в пісенній поезії як особистості духовні, що живуть у гармонії а поезією й природою, вони рівноправні з чоловіком і не терплять його деспотизму.

Тим самим, пісня має досить виражене жіноче спрямування.

За твердженням М.Костомарова, дівчина, наречена - образ настільки необхідний в козацькій поезії, що можна рідко зустріти пісню, де б не видно було як козак прив'язаний до своєї милої. (4). Жінка завжди зображалася в козацьких піснях найбільш яскравими і теплими фарбами, та наділялася значною кількістю епітетів. Приклади шанобливого ставлення до жінки-матері сина-козака, козацького загону і цілого козацького війська зафіксовані нами в більшості народних пісень ХУІ-ХУП ст.

У величальних піснях українського народу господиню, дружину, матір, також поставлено в ідеал хліборобського побуту. Більше того, в обрядових піснях жінка-господиня посідає центральне місце.

На думку І.Огієнка, народна пісня, народні співи справили значний вплив і на релігійну пісенність.(5). За глибоким переконанням М.Костомарова, в народних релігійних піснях Божа Матір і все, що з нею пов'язане «являють собою предмет замилюваного поклоніння і ніжної любові».(6).

Таким чином, увесь спектор пісенної творчості українського народу просякнутий духом жіночої значимості та відносної рівноваги між чоловічим та жіночим факторами, а то й деякого переважаючого останнього.

Насичення пісенної творчості народу ідеями та поглядами, що сформувалися під впливом жінок, призвело до вироблення комплексу етичних цінностей типових для жіночої свідомості. А також до становлення поетично-пісенного образу жінки, соціально значимого і дієвого.

Український народний живопис, як і писенну творчість важко уявити без щедрої жіночої руки, без довершенного естетизму української хати. Тим самим, жінка була не лише учасником, але й творцем традицій і естетичних уподобань народу.

Хоча в середині ХУІ-першій пол. ХУП ст. український живопис і був під впливом церкви, проте як свідчать документи, церква не заперечувала участь

жінок в професійному малярстві. В списку львівських малярів ХУІ ст., що його наводить М.Грушевський, зустрічаємо кілька жіночих імен - «Варвари-малярки та Фімки - жінки маляра Романа».(7).Більше того, довершений естетизм мальовничості української хати, розмальованої щедрою жіночою рукою, став свосереднім національним символом культурної традиції українського народу.Особливого вміння досягли українські жінки і в оздобленні внутрішнього простору хати: печі, покуті, мисника.

Пісенна душа української жінки в поєднанні з її працелюбством та господарськими здібностями, вилилися в хатні розписи та чарівні вишивки. Вишивкою займалися жінки майже в кожній селянській, міщанській, а то й шляхетній сім'ї. Проте, вишивка мала, крім естетичного, ще й магічне значення.В більшості випадків вишивка на одязі: рукавах і подолі, вносила функцію оберега.Більше того, присутність в вишивці і в хатньому живописі зображення Богині-Берегині наводить на думку про збереження традицій язичницького культу жінки-берегині роду і в більш пізні часи.Ритуальні ідеї вишивки чітко простежуються в оздобленні рушників. Мотив Богині-Берегині зустрічається тут дуже часто. Він також носив функцію оберегу і був магічним символом дохристиянського світогляду.

Сам рушник, будучи ритуальною річчю на весіллях, похоронах, обов'язковим атрибутом хатнього інтер'єру, також носив функцію оберегу, яка підсилювалась, наявністю на його вишивці давніх мотивів жіночих богинь-заступниць.

Отже, присутність в українській вишивці дохристиянських мотивів Богині-Берегині, магічне значення вишивки, ритуал застосування речей з вишивкою підкреслює значимість жінки в родинному житті та передачі інформації.

Тим самим, весь матеріальний світ, що оточував українця від миті його народження через святкові і буденні клопоти, освячувала жінка-мати.

Цей світ був позначений жіночим художньо-мистецьким баченням довілля та береженням родини від усякого зла.

- 1) Кашуба М.В. Давньоруські традиції трактування образу жінки та їх продовження на Україні. //Київська Русь: культура, традиції.- К., 1982.- С.88.
- 2) Костомаров Н.И. Две русские народности // Исторические монографии и сочинения.- Кн.1.- Т.1.- Спб., 1903.- С.57.
- 3) Кауфман Л.С. Маруся Чурай // Дівчина з легенди Маруся Чурай - К., 1967.- С.92.
- 4) Костомаров М.І. Слов'янська міфологія.- К., 1994.- С.134.
- 5) Огієнко І. Українська культура.- К., 1918.- С.6.
- 6) Костомаров М.І. Слов'янська міфологія.- К., 1994.- С.134-136.
- 7) Грушевський М. Історія України-Русі.- Т.УІ.- К. 1993.- С.376-377.